

Mizojini ve Siber Şiddet: Uygulama, Mağduriyet ve Meşrulaştırma¹

Misogyny And Cyberbullying: Practice, Victimization, And Legitimization

Ecenur Temelli Uzun²
Yusuf Tunç Demircan³

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, kadın düşmanlığı (mizojini) ile çelişik cinsiyetçiliğin, siber şiddet uygulama, siber şiddete maruz kalma ve siber şiddeti meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkilerini incelemektir. Ayrıca, farklı "Erkek Evreni" topluluklarına üye olmanın, çevrim içi şiddet davranışları üzerindeki olası rolü de değerlendirilmiştir. Araştırma, 365 katılımcıdan elde edilen verilerle yürütülmüştür. Katılımcıların (%59,2 kadın, %40,8 erkek) yaş ortalaması 31,30 (±9,65) olarak hesaplanmıştır. Veri toplama sürecinde Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri II, Siber Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği, Mizojini Ölçeği, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği ve Sosyodemografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Yapılan çoklu regresyon analizleri, mizojini düzeyinin siber şiddet uygulama ($\beta = 0,146$; $p < 0,01$), siber mağduriyet ($\beta = 0,124$; $p < 0,001$) ve siber şiddeti meşrulaştırma ($\beta = 0,400$; $p < 0,001$) eğilimlerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Yaş ve cinsiyet gibi sosyodemografik değişkenlerin de siber şiddet uygulama üzerinde anlamlı etkileri saptanmıştır. Ayrıca Erkek Evreni gruplarına üye bireylerin siber zorbalık ve mağduriyet puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bulgular, mizojinist tutumların dijital şiddet davranışlarının hem uygulanmasında hem de normalleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını, ayrıca siber şiddete maruz kalma deneyiminin şiddeti meşrulaştırma eğilimini artırdığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Mizojini, Toplumsal cinsiyet, Siber şiddet, Siber şiddeti meşrulaştırma

Abstract

This study aims to examine the effects of misogyny and ambivalent sexism on cyber violence perpetration, cyber victimization, and cyber violence justification, while also evaluating the potential role of Manosphere community membership in these online violence behaviors. Data were collected from 365 participants (59.2% women, 40.8% men; mean age = 31.30, SD = 9.65) using the Revised Cyberbullying Inventory-II, the Cyber Violence Justification Scale, the Misogyny Scale, the Ambivalent Sexism Inventory, and a Demographic Information Form. Multiple regression analyses revealed that misogyny significantly predicted cyber violence perpetration ($\beta = 0.146$, $p < .01$), cyber victimization ($\beta = 0.124$, $p < .001$), and cyber violence justification ($\beta = 0.400$, $p < .001$). Sociodemographic variables, specifically age and gender, were also found to significantly predict cyber violence perpetration. Additionally, individuals affiliated with Manosphere communities displayed significantly higher levels of cyber violence perpetration and victimization compared to non-affiliated individuals. These findings suggest that misogynistic attitudes play a significant role in both the enactment and normalization of cyber violence, and that victimization experiences may increase the tendency to justify such behaviors. The implications of these results are discussed in terms of prevention and intervention efforts targeting online violence.

Keywords: Misogyny, Gender, Cyber violence, Justification of cyber violence

¹ Bu çalışma, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Tunç Demircan'ın üstlendiği ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda 8 Ekim 2024 tarihinde kabul edilen "Bireylerin Mizojini Düzeyleri ile Problemlili Siber Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Dr., Beykoz Üniversitesi, ecenurtemelli@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0635-9749>, <https://ror.org/01wmq0x68>

³ Dr., Bir kuruma bağlı değil, tuncdemircan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7615-0265>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date: 03.10.2025 – **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 17.03.2026

Atf İçin/For Cite: Temelli Uzun E. ve Demircan Y.T., "Mizojini ve Siber Şiddet: Uygulama, Mağduriyet ve Meşrulaştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2026;25(2):282-304

<https://doi.org/10.17755/esosder.1796637>

License: [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Giriş

Teknolojinin hızla yaygınlaşması ve dijital iletişim platformlarının günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi, şiddet davranışlarının çevrim içi ortamlarda yeniden biçimlenmesine zemin hazırlamıştır (Blackwell ve ark., 2018; Poland, 2016). Bu süreçte, bireylerin kadınlara yönelik düşmanca tutumları ile cinsiyetçi inanç sistemlerinin, dijital alanda sergilenen saldırgan davranışları besleyip beslemediği sorusu önem kazanmaktadır (Barker ve Jurasz, 2019; Jane, 2014). Feminist kuram, kadına yönelik şiddetin bireysel patolojilerden ziyade yapısal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Flood ve Pease, 2009). Bu çerçevede, mizojini düzeyi yüksek bireylerin dijital ortamlarda şiddet uygulama, şiddete maruz kalma ve şiddeti meşrulaştırma eğilimlerinin artıp artmadığının incelenmesi, siber şiddetin psikososyal dinamiklerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

1.1.Siber şiddet

Siber şiddet, dijital teknolojiler aracılığıyla bireylere veya gruplara zarar vermeyi amaçlayan eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Siber şiddet, çevrim içi platformlarda sergilenen saldırgan davranışların geniş bir yelpazesini kapsamaktadır. Provokatif ve aşağılayıcı dil kullanmak, hakaret içeren ifadeler paylaşmak, bireyin kişisel bilgilerini izni olmadan yaymak, bireyin sanal kimliğini taklit etmek, özel fotoğraf veya videoları ifşa etmek veya dedikodu yaymak gibi eylemler siber şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Söz konusu eylemler yalnızca tek bir kişi tarafından değil, aynı zamanda organize olmuş gruplar tarafından da yürütülebilmektedir (Blackwell ve ark., 2018; Poland, 2016; UN Women, 2025; Women's Media Center, 2016). Siber şiddet davranışlarının ardında yatan temel amaç, mağduru tehdit etmek veya küçük düşürmekten ziyade, bireyde korku ve çaresizlik duygularını tetiklemektir (Storm ve Storm, 2005). Benzer biçimde çevrim içi saldırılar mağduru utandırma, sindirme, incitme, tehdit etme ya da sosyal çevresinden dışlama motivasyonlarıyla da gerçekleştirilebilmektedir (Bhat, 2008). Literatürde, siber şiddete maruz kalan bireylerin zamanla aynı davranışları sergileyen fail konumuna geçebildikleri de belirtilmektedir (Ybarra ve Mitchell, 2004).

Çalışmalar siber şiddete maruz kalma oranları ve etki yoğunluğu ile ilgili çeşitli bulgular sunmaktadır. Hinduja ve Patchin'in (2021) meta-analiz çalışması, bireylerin yaşam boyu siber mağduriyet oranının %21, siber şiddet uygulayıcılığı oranının ise %13 olduğunu bildirmektedir. Çevrim içi platformlarda her bireyin şiddet riskiyle karşılaşabileceği kabul edilmekle birlikte, dezavantajlı gruplara yöneltilen saldırıların hem daha yoğun hem de daha yıkıcı sonuçlara neden olabildiği görülmektedir (Lenhart ve ark., 2016; Vidgen ve ark., 2019; Vogels, 2021). Kadınlara yönelik saldırılar söz konusu olduğunda bu durum, "çevrim içi mizojini" veya "toplumsal cinsiyet temelli dijital şiddet" kavramlarıyla tanımlanmaktadır (Citron, 2014; Fairbairn, 2015; Jane, 2014). Vismara ve arkadaşlarının (2022) yürüttüğü derleme çalışması, kadın ve erkeklerin mağduriyet oranlarının araştırmalar arasında farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kadınlar cinsiyet temelli çevrim içi saldırılara daha yüksek oranda maruz kalmakta, erkekler ise daha çok etnik köken, din, milliyet ya da ten rengi gibi faktörler üzerinden hedef alınmaktadır (Nadim ve Fladmoe, 2021).

Siber şiddetin farklı grupları farklı biçimlerde etkilemesinin yanı sıra, maruziyetin bireysel düzeydeki sonuçları da önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Siber şiddet mağdurlarında gözlenen olumsuz sonuçlar, maruziyetin sıklığı ve şiddetine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Grover ve Raju, 2023). Özellikle genç bireylerde bu etkilerin daha belirgin olduğu görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2019; Kowalski ve ark., 2014). Siber zorbalığa uğrayan çocuk ve gençlerin yaklaşık %70'inin psikolojik sağlık sorunlarıyla karşılaştığı rapor edilmiştir (Hinduja ve Patchin, 2019). Mağdurların yaşadığı problemler hem psikolojik hem de davranışsal düzeyde ortaya çıkabilmektedir. Psikolojik olarak anksiyete, depresyon, öz saygıda

azalma, yalnızlık, yaşam doyumunun azalması, travma sonrası stres bozukluğu belirtileri, somatik şikayetler, intihar düşünceleri veya girişimleri gözlenebilmektedir (Bottino ve ark., 2015; Smith ve ark., 2008; Vaillancourt ve ark., 2017; Wang ve ark., 2019; Yoon ve ark., 2019). Davranışsal açıdan ise aile içi ilişkilerde bozulma, okul devamsızlığı, akademik başarısızlık, madde kullanımı, saldırganlık ve geleneksel zorbalığa yönelme gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Chalk, 2018; Grover ve Raju, 2023; Smokowski ve Kopasz, 2005; Smith ve ark., 2008).

Türkiye, İran, Pakistan gibi ülkelerde yürütülen çalışmalar, siber şiddetin kültürel bağlamdan ve toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır (Cagirkan, 2021; Musharraf ve Anis-ul-Haque, 2018; Zafar ve ark., 2021). Özellikle kolektivist toplumlarda namus algısı, aile onuru ve toplumsal baskı mekanizmalarının, siber şiddetin hem biçimini hem de meşrulaştırılma süreçlerini etkilediği ileri sürülmektedir (Flood ve Pease, 2009; Hajjar, 2004; Sever ve Yurdakul, 2001). Bu bağlamda dini söylemlerin toplumsal cinsiyet normları ve şiddete bakış açısıyla ilişkisi de önem taşımaktadır. Araştırmalar, dindarlık ile çelişik cinsiyetçilik arasında muhafazakar değerler aracılığıyla dolaylı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır (Mikołajczak ve Pietrzak, 2014). Dini öğretilerin temelinde şiddetin yasaklanması yer almakla birlikte, ataerkil yorumların kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmak amacıyla araçsallaştırılabildiği belirtilmektedir (Hajjar, 2004).

1.2.Siber şiddeti meşrulaştırma

Meşrulaştırma kavramı, genel anlamıyla bir davranışın veya durumun hakim normlar, toplumsal değerler ve inanç sistemleri çerçevesinde doğru, uygun ya da kabul edilebilir olarak algılanması biçiminde tanımlanmaktadır (Suchman, 1995). Siber şiddetin haklılaştırılması süreci, yalnızca bireysel eğilimlerden değil, aynı zamanda kültürel inanışlar ve cinsiyet, ırk ya da din temelli toplumsal önyargılardan da beslenmektedir (Magil, 2008). Turan ve Dilmen'e (2016) göre, şiddeti olağan bir olgu olarak görmek ile onu bir "hak" olarak benimsemek arasında oldukça ince bir çizgi bulunmaktadır. Kişilerin şiddet içerikli uyarılara uzun süre maruz kalmaları, zamanla duygusal duyarsızlaşmaya neden olabilmektedir. Bu duyarsızlaşma, bireylerin şiddeti toplumsal açıdan meşru ya da savunulabilir bir davranış biçimi olarak görmelerini kolaylaştırmaktadır. Böyle bir algının yaygınlaşması ise hem toplumsal düzen hem de adalet sistemi açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Blackwell ve arkadaşlarının (2018) bulguları, bireylerin çevrim içi tacizi daha yüksek düzeyde hak edilmiş ve meşru bir davranış olarak değerlendirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Hunt ve arkadaşları da (2022), ergenlerde flört şiddetini meşrulaştırma ve cinsiyet eşitsizliğini savunma tutumlarının, yüksek düzeyde sözel ve fiziksel mağduriyetle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer biçimde siber flört şiddetini haklı görme eğilimi, flört ilişkilerinde doğrudan şiddet davranışlarının ortaya çıkmasını öngörmektedir (Borrajo ve ark., 2015). Ayrıca cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara ilişkin inançların, tecavüz mitlerinin onaylanması ile pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Lys ve ark., 2022). Kişilerarası cinsel nesneleştirilmenin, kadınlara yönelik yakın partner şiddetini meşru görme eğilimini artırdığı bildirilmektedir (Cheeseborough ve ark., 2020). Bu bağlamda genel olarak, şiddeti meşrulaştırılan bilişsel yapılar, şiddet davranışının ortaya çıkmasında temel bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Calvete, 2008; Huesmann ve Guerra, 1997). Bu süreçte Bandura'nın (1990) Ahlaki Ayrışma kuramı açıklayıcı çerçeve sunmaktadır. Bu kurama göre bireyler olumsuz davranışları ahlaki bağlamdan kopararak rasyonelleştirebilmekte ve böylece şiddeti meşru görebilmektedir.

Bahsedilen çerçevenin yanında, şiddeti meşrulaştırılan inançların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırmacılar tarafından incelenmiştir. O'Keefe (1997), özellikle erkeklerde kadına yönelik şiddeti meşrulaştırılan inançların, fiziksel saldırganlık davranışlarını öngörmeye önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Munoz-Rivas ve arkadaşları (2007) tarafından yürütülen çalışmada erkeklerin şiddet davranışlarını "kendini koruma", kadınların

ise “anlık duygusal tepkiler” olarak gerekçelendirdikleri tespit edilmiştir. Aynı araştırma grubunun daha sonraki çalışması ise, erkeklerin partnerlerine yönelik fiziksel şiddeti, kadınların ise psikolojik şiddeti meşrulaştırma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır (Munoz-Rivas ve ark., 2010).

1.3. Mizojini ve siber mizojini

Mizojini, kadın cinsiyetine karşı duyulan düşmanlık, hoşnutsuzluk ve küçümseme tutumlarını içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu tutum, cinsel ayrımcılık, kadınların değersizleştirilmesi, fiziksel veya psikolojik şiddet, dışlanma ve cinsel nesneleştirme gibi çok boyutlu davranış biçimlerini kapsamaktadır. Mizojini, yalnızca bireysel önyargıların ötesinde, kadınlara yönelik kültürel, toplumsal ve ideolojik bir nefreti temsil etmekte ve bu nefret hem açık hem de örtük biçimlerde kendisini gösterebilmektedir (Code, 2002; Kramarae, 2000). Summers’a (2012) göre, cinsiyetçilik, kadın düşmanlığını meşrulaştıran temel ideolojik dayanaklardan biridir. Glick ve Fiske’nin (1996) ortaya koyduğu “çelişik cinsiyetçilik” kuramı, cinsiyetçiliği düşmanıcı ve korumacı cinsiyetçilik olarak iki kolda ele almaktadır. Korumacı cinsiyetçilik, görünürde olumlu ancak temelde sınırlandırıcı biçimlerde kadınlara belirli toplumsal roller yüklemekte, onları idealize ederken aynı zamanda bağımlı bir konuma yerleştirmektedir.

Kadın düşmanlığı yalnızca bireysel şiddet eylemleriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda hukuk, din, eğitim, ordu ve ceza sistemi gibi toplumsal kurumlarda yapısal ayrımcılığın devam etmesine de katkı sağlamaktadır (Schoenbaum, 2024; Suk, 2023). Bu süreç, kadınların tarihsel görünürlüğünün azalmasına, kamusal alanda seslerinin bastırılmasına ve toplumsal rollerinin dar bir çerçeveye hapsedilmesine neden olmaktadır (Summers, 2012). Kadınların giyim tarzları, cinsel yaşamları veya davranış biçimleri hakkında yapılan aşağılayıcı veya “şaka” olarak sunulan söylemler de toplumsal düzeyde normalleştirilmektedir (Bemiller ve Schneider, 2010).

Bu bağlamda, cinsiyete dayalı dijital nefret eylemleri, kadınlara yönelik olumsuz kalıp yargıların paylaşılmasıyla başlayıp doğrudan şiddet içeren çevrim içi saldırılara kadar uzanan geniş bir davranış alanını kapsamaktadır (Mattheis ve Waltman, 2020). Siber mizojini, kadınların yalnızca cinsiyetlerinden dolayı hedef alındığı dijital bir nefret biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu olgu, özellikle çevrim içi ortamlarda aktif olan, feminist düşünceleri savunan ya da geleneksel toplumsal normların dışında kalan kadınları hedef almaktadır. Çeşitli geçmişlere sahip kadınlar, bu tür saldırıların odağı haline gelmekte ve çevrim içi şiddetin yapısal biçimde yeniden üretildiği bir ortamda varlık göstermektedirler (Barker ve Jurasz, 2019). Feminist kuram, kadına yönelik şiddetin bireysel patolojilerden ziyade yapısal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Flood ve Pease, 2009). Bu perspektiften bakıldığında, siber şiddet de ataerkil iktidar ilişkilerinin dijital alana yansımaları olarak değerlendirilebilir. Feminist araştırmacılar, çevrim içi platformlardaki mizojinist söylemlerin kadınların kamusal alana katılımını sınırlandırdığını ve bir susturma işlevi gördüğünü vurgulamaktadır (Ging ve Siapera, 2018; Lewis ve ark., 2017).

1.4. Erkek Evreni

Kadınlara yönelik düşmanlık yalnızca bireysel şiddet eylemleriyle sınırlı kalmamakta, bu düşmanlıktan beslenen çevrim içi ideolojik yapılar dijital alanlarda etkinlik göstermektedir. “Erkeklerin özgürlüğü” düşüncesinden türeyen çeşitli anti-feminist ve mizojinist oluşumlar, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkmış ve kısa sürede geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu çevrim içi alanlarda, yalnızca erkeklere ait sorunları gündeme aldıklarını iddia eden topluluklar MGTOW (Men Going Their Own Way), Incel (Involuntary Celibates) ve PUA (Pickup Artists) gibi alt gruplardan oluşmaktadır. Bu gruplar, genel olarak erkekler arasında oluşturulan ve

cinsiyet eşitliği ile feminizm karşıtı söylemleri merkezine alan “Erkek Evreni” (Manosphere) adı altında toplanmaktadır (Dewey, 2014).

Erkek Evreni topluluklarında, partner ilişkilerinde yaşanan anlaşmazlıklar, zorunlu askerlik uygulamaları, velayet davaları, işsizlik ya da evsizlik gibi konular sıklıkla tartışılmaktadır. Ancak bu grupların en belirgin ortak yönü, feminizmi erkeklerin konumunu tehdit eden bir ideoloji olarak görmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olumsuz bir duruş sergilemeleridir (Flood, 2004; Schmitz ve Kozyak, 2016). Erkek Evreni, farklı alt gruplardan oluşmasına karşılık üyelerini, “feminizmin erkekleri düşmanlaştırdığı ve zihinleri manipüle ettiği” yönündeki inanç etrafında birleştiren “kırmızı hap” felsefesi temelinde örgütlenmektedir. Cinsiyet eşitliği hareketlerinin güç kazanması, heteroseksüel erkek odaklı bazı gruplarda kimlik krizlerine neden olmuş ve bu toplulukların Twitter, Reddit, 4chan gibi platformlarda hızla yayılmasına zemin hazırlamıştır (Ging, 2017).

Erkek Evreni yalnızca çevrim içi etkileşim alanı değil, aynı zamanda kadın düşmanlığını sosyal düzlemde de yeniden üreten bir etkileşim ağı haline gelmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde son beş yılda gerçekleşen bazı toplu saldırı olaylarının faillerinin, çeşitli çevrim içi forumlarda romantik ya da cinsel reddedilmeden kaynaklanan öfkelerini paylaştıkları ve kadınlara yönelik açık cinsiyetçi söylemler kullandıkları saptanmıştır (Hines, 2019). Banet-Weiser ve Miltner (2016), tecavüz kültürünün normalleştirildiği ve kadınlara yönelik tehditlerin sıradanlaştırıldığı ortamlarda, kadın karşıtı ideolojilerin medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaştığını belirtmektedir. Farrell ve arkadaşları (2019) Reddit’teki 6 milyondan fazla gönderiyi incelemiş ve bu platformlarda kadın düşmanlığı içeriğinin artış gösterdiğini, ayrıca grup üyelerinin şiddet eğilimlerini açık biçimde sergilediklerini tespit etmişlerdir.

Sunulan literatür doğrultusunda, bu araştırmanın amacı bireylerin mizojini ve cinsiyetçilik düzeylerinin, siber şiddet uygulama, siber mağduriyet yaşama ve siber şiddeti meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkilerini incelemektir. Bunun yanı sıra, Erkek Evreni gruplarına aidiyetin çevrim içi şiddet davranışları üzerindeki olası etkisi de değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışma, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Tunç DEMİRCAN’ın üstlendiği "Bireylerin Mizojini Düzeyleri ile Problemleri Siber Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı "Doktora Tezi" çalışmasından türetilmiştir. Orijinal çalışma İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 07.06.2022 tarihinde, 2022/233 numaralı kararı ile onaylanmıştır.

Bu bölümde, araştırmanın metodolojik çerçevesi sunulmaktadır. İlk olarak araştırma modeli ve deseni açıklanmakta, ardından örneklem yapısı ve katılımcıların demografik özellikleri ele alınmaktadır. Bunu takiben, veri toplama sürecinde kullanılan ölçme araçları tanıtılmakta ve son olarak verilerin analiz yöntemleri betimlenmektedir.

1.5.Araştırmanın Modeli

Mevcut araştırma, nicel araştırma deseni kullanılarak yürütülmüştür. Çalışma, değişkenler arasındaki yordayıcı ve korelasyonel ilişkilerin istatistiksel olarak test edilmesini hedefleyen kesitsel bir tasarım olarak planlanmıştır. Araştırmada bağımlı değişkenler olarak siber şiddet uygulama, siber şiddet mağduriyeti ve siber şiddeti meşrulaştırma eğilimi ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise mizojini düzeyi, çelişik duygulu cinsiyetçilik (düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik) ile yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve siber şiddete maruz kalma durumu gibi sosyodemografik değişkenlerden oluşmaktadır. Bunlara ek olarak, katılımcıların Erkek Evreni (Manosphere) topluluklarına aidiyet durumları da bağımsız bir değişken olarak değerlendirilmiştir.

1.6.Örneklem

Araştırmanın evrenini, 18 yaş ve üzerindeki internet kullanıcıları oluşturmaktadır. Türkiye'deki internet kullanıcı sayısının yaklaşık 65,8 milyon olduğu bilinmektedir (We Are Social, 2021). Böylesine geniş bir kitleye ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle, en büyük evren büyüklüğünü temsil etmesi için gereken örneklem büyüklüğü %5 hata payı ve %95 güven düzeyi temel alınarak hesaplanmış ve 384 katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Veri toplama süreci sonunda toplam 389 katılımcıdan yanıt alınmıştır. Ancak bu katılımcılardan 6'sının 18 yaşın altında olduğu ve 18'inin verilerinde çalışmayı sabote etme amacı taşıyan tutarsızlıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle söz konusu 24 katılımcının verileri analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak analizler, 365 katılımcı üzerinden yürütülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin yaş ortalaması $31,30 \pm 9,65$ olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %59,2'si kendini kadın, %40,8'i ise kendini erkek olarak tanımlayan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyete göre yaş dağılımları Tablo 1'de, sosyodemografik özellikleri Tablo 2'de ve siber şiddetle ilgili deneyimlerine ait bilgiler Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 1. Örneklem Yaş Değişkenine İlişkin Bilgileri

Değişkenler	Frekans	Min.	Maks.	Ortalama	Standart Sapma
Kadın	216 (%59,2)	18	63	32,45	8,74
Erkek	149 (%40,8)	18	70	29,66	10,65
Toplam	365	18	70	31,30	9,65

Tablo 2. Örneklem Sosyodemografik Değişkenlerine İlişkin Bilgiler

Değişkenler	Kadın		Erkek		Toplam		
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	
Gelir	Gelir giderden az	92	%42,6	65	%43,6	157	%43
	Gelir ile gidereşit	101	%46,8	44	%29,5	145	%39,7
	Gelir giderden fazla	23	%10,6	40	%26,8	63	%17,3
	Toplam	216	%100	149	%100	365	%100
Eğitim	İlköğretim	9	%4,2	7	%4,7	16	%4,4
	Ortaöğretim	65	%30,1	53	%35,6	118	%32,3
	Önlisans	72	%33,3	33	%22,1	105	%28,8
	Lisans	51	%23,6	41	%27,5	92	%25,2
	Yüksek lisans	17	%7,9	10	%6,7	27	%7,4
	Doktora	6	%0,9	5	%3,4	7	%1,9
Toplam	216	%100	149	%100	365	%100	
Çalışma durumu	Çalışan	118	%54,6	89	%59,7	207	%56,7
	Çalışmayan	98	%45,4	60	%40,3	158	%43,3
	Toplam	216	%100	149	%100	365	%100
Yaşam yeri	Büyük şehir	131	%60,6	111	%74,5	242	%66,3
	Şehir	79	%36,6	34	%22,8	113	%31
	Şehir altı	6	%2,8	4	%2,7	10	%2,7
	Toplam	216	%100	149	%100	365	%100

Tablo 2. (devam)

Medeni durum	Bekar-ilişkisi yok	78	%36,1	73	%49	151	%41,4
	Bekar-ilişkisi var	37	%17,1	25	%16,8	62	%17
	Evli	101	%46,8	51	%34,2	152	%41,6
	Toplam	216	%100	149	%100	365	%100

Tablo 3. Örneklemin Siber Şiddet ile İlgili Değişkenlerine Ait Bilgileri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Siber şiddete maruz kalmadım	105	%28,77
Siber şiddete maruz kaldım		
Hakaret	62	%10,93
Küfür	61	%10,76
Israrlı takip	50	%8,82
Nefret söylemi	48	%8,47
Tehdit	28	%5,11
Taciz	23	%4,06
Profilimin kopyalanması	14	%2,47
Fotoğraflarımın izinsiz paylaşılması	13	%2,29
Yazışmalarımın izinsiz paylaşılması	8	%1,41
Toplam maruz kalan	260	%71,23
Toplam	365	%100
Erkek Evreni terimlerini bilmiyorum	230	%63
Erkek Evreni'ne ait değil	124	%34
Erkek Evreni'ne ait		
Kendi Yollarına Giden Erkekler (MGTOW)	4	%1,1
Tavlama Ustaları (PUA)	3	%0,8
Incel	3	%0,8
Erkek Hakları Aktivistleri	1	%0,3
Toplam ait	11	%3
Toplam	365	%100

1.7. Veri Toplama Araçları

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri II: Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından geliştirilen orijinal form, Topçu ve Erdur-Baker (2018) tarafından revize edilmiştir. Envanter, bireylerin çevrim içi ortamlarda zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma deneyimlerini değerlendirmektedir. Toplam 10 maddeden oluşan ölçek, “bana yapıldı” ve “ben yaptım” olmak üzere iki ayrı sütun halinde oluşturulmuştur. Katılımcılardan, son altı aylık süreçteki deneyimlerini, 4’lü Likert tipi bir ölçek üzerinde (1=Hiç, 4=Üçten Fazla) derecelendirmeleri istenmektedir. Elde edilen yüksek puanlar, daha yoğun düzeyde zorbalık uygulama veya mağduriyet yaşanmasına işaret etmektedir. Ölçeğin mağduriyet alt boyutu için Cronbach alfa katsayısı 0,92, zorbalık alt boyutu için ise 0,80 olarak hesaplanmıştır.

Siber Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği: Bu ölçek, Turan ve Dilmen (2016) tarafından geliştirilmiş olup bireylerin çevrim içi şiddet eylemlerini ne ölçüde haklı veya kabul edilebilir bulduklarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 16 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert tipi bir sistemle (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin şiddeti meşrulaştırma eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğe ait Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,75 olarak hesaplanmıştır.

Mizojini Ölçeği: Bozkur ve arkadaşları (2019) tarafından geliştirilen 34 maddelik ölçek, bireylerin kadınlara yönelik nefret, düşmanlık, ayrımcılık, güvensizlik ve korku gibi duygusal ve bilişsel eğilimlerini ölçmeyi hedeflemektedir. Maddeler 5'li Likert tipi derecelendirme (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum) ile yanıtlanmaktadır. Yüksek puanlar, mizojini düzeyinin artışına işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,95 olarak hesaplanmıştır.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (ÇDCÖ): Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen ve iki boyuttan –düşmancı ve korumacı cinsiyetçilik– oluşan bu ölçek, bireylerin çeşitli cinsiyetçi tutumlarını ölçmektedir. Türkçeye uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Sakallı Uğurlu (2002) tarafından yapılmıştır. 22 maddelik ölçek, 6'lı Likert tipi ile (1=Tamamen Karşıyım, 6=Tamamen Katılıyorum) puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanların artışı, bireylerin hem düşmancı hem de korumacı cinsiyetçilik düzeylerinin yükseldiğini göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,85'tir.

Sosyodemografik Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan form, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni durum gibi temel demografik özelliklerini belirleyen sorular içermektedir. Ayrıca formda, internet kullanım alışkanlıkları ve siber şiddet maruziyet durumları gibi araştırma konusuyla ilişkili değişkenleri değerlendiren sorular da bulunmaktadır.

1.8. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen tüm verilerin analizi, SPSS for Windows 22.0 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Analiz sürecine geçmeden önce, veri setinin parametrik veya nonparametrik test koşullarına uygunluğunu belirlemek amacıyla gerekli varsayımlar kontrol edilmiştir. Dağılımın normalliğini değerlendirmek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış, ayrıca çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. İki den fazla grubun karşılaştırılmasının gerektiği durumlarda Kruskal-Wallis H testi kullanılmış, gruplar arasındaki farkın hangi değişkenlerden kaynaklandığını belirlemek için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır.

Kategorik değişkenler, regresyon modeline dahil edilebilmek için kukla (dummy) değişken olarak yeniden kodlanmış ve analiz bu biçimde gerçekleştirilmiştir. Kurulan regresyon modellerinde stepwise yöntemi tercih edilmiş, değişkenlerin modele katkısını izleyebilmek için R² değerlerindeki değişimler değerlendirilmiştir. Tüm testlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Yapılan korelasyon analizinin sonuçları, mizojini düzeyi ile siber zorbalık ve siber şiddet arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Mizojini Ölçeği toplam puanları ile Siber Zorbalık Ölçeği (uygulayıcı formu) toplam puanları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır ($r = 0,177$; $p < 0,01$). Benzer olarak, mizojini puanları ile siber şiddet mağduriyeti arasında da pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki gözlenmiştir ($r = 0,102$; $p < 0,05$). Buna karşılık, mizojini ile siber şiddeti meşrulaştırma eğilimi arasındaki ilişki pozitif yönde ve orta düzeyde bulunmuştur ($r = 0,470$; $p < 0,01$).

Çelişik cinsiyetçilik düzeyleri ile siber zorbalık uygulama puanları arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = -0,137$; $p < 0,01$). Fakat, çelişik cinsiyetçilik ile siber şiddeti meşrulaştırma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

belirlenmemiştir. Bununla birlikte, siber şiddet mağduriyeti ile çelişik cinsiyetçilik arasında negatif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki gözlenmiştir ($r = -0,160$; $p < 0,01$).

Çelişik Cinsiyetçilik Ölçeği'nin alt boyutları incelendiğinde, korumacı cinsiyetçilik ile siber zorbalık uygulama ($r = -0,179$; $p < 0,01$) ve siber zorbalık mağduriyeti ($r = -0,192$; $p < 0,01$) arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Buna karşılık, korumacı cinsiyetçilik ile siber şiddeti meşrulaştırma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ayrıca, düşmancı cinsiyetçilik ile siber zorbalık mağduriyeti arasında da negatif yönlü ve düşük düzeyde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = -0,120$; $p < 0,05$). Ancak düşmancı cinsiyetçilik ile siber zorbalık uygulayıcılığı ya da siber şiddeti meşrulaştırma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Değişkenler Arası Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Siber Zorbalık Uygulama	Siber Zorbalık Mağduriyeti	Siber Şiddeti Meşrulaştırma
Mizojini	0,177**	0,102*	0,470**
Çelişik Cinsiyetçilik	-0,137**	-0,160**	-0,009
Korumacı Cinsiyetçilik Alt Boyutu	-0,179**	-0,192**	-0,065
Düşmancı Cinsiyetçilik Alt Boyutu	-0,087	-0,120*	0,046

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Tablo 5. Siber Şiddetin Yordanmasına Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	B'nin	Beta	t	p	s.d.	R ²	F	p
(Sabit)	12,832	0,783		16,397	0,000				
Erkek olma	0,840	0,317	0,139	2,574	0,009				
Siber şiddete	0,568	0,334	0,086	1,700	0,090				
Yaş	-0,066	0,016	-0,218	-4,196	0,000	0,773	0,149	10,448	0,000
Eğitim	-0,260	0,133	-0,096	-1,950	0,052				
Mizojini	0,018	0,006	0,146	2,822	0,006				
Çelişik cinsiyetçilik	-0,005	0,005	-0,061	-1,185	0,237				

Araştırmada, siber zorbalık toplam puanının yordanmasında etkili olabilecek değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analize dâhil edilen bağımsız değişkenler; mizojini, çelişik cinsiyetçilik, cinsiyet (erkek olma durumu), siber şiddete maruz kalma, yaş ve eğitim düzeyidir. Yapılan analiz sonucunda, siber zorbalık davranışını yordamak üzere kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(6, 358) = 10,448$; $p < 0,001$). Sonuçlara göre, mizojini ($t = 2,822$; $p < 0,05$), erkek olma ($t = 2,574$; $p < 0,05$) ve yaş ($t = -4,196$; $p < 0,001$) değişkenleri, siber zorbalık puanlarını anlamlı biçimde yordamaktadır. Siber şiddete maruz kalma ($t = 1,700$; $p = 0,090$) ve eğitim düzeyi ($t =$

-1,950; $p = 0,052$) değişkenlerinin etkileri ise istatistiksel anlamlılık sınırına yakın olmakla birlikte anlamlı bulunmamıştır. Buna karşılık, çelişik cinsiyetçiliğin etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Model, siber zorbalık davranışındaki toplam varyansın %14,9'unu açıklamaktadır. Bağımsız değişkenlerin katsayı büyüklükleri incelendiğinde, siber zorbalık puanı üzerinde en güçlü yordayıcı değişkenin yaş olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla mizojini ve erkek olma izlemektedir (Tablo 5).

Tablo 6. Siber Zorbalık Mağduriyetinin Yordanmasına Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	B'nin	Beta	t	p	s.d.	R ²	F	p
(Sabit)	14,377	0,941		15,285	0,000				
Eğitim	-0,082	0,650	-0,025	-0,502	0,616				
Mizojini	0,019	0,031	0,124	2,393	0,000	3,768	0,136	11,305	0,000
Çelişik cinsiyetçilik	-0,005	0,006	-0,042	-0,819	0,413				
Erkek olma	0,749	0,386	0,101	1,941	0,053				
Yaş	-0,110	0,019	-0,292	-5,702	0,000				

Araştırmada, bireylerin siber mağduriyet düzeylerini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analize bağımsız değişken olarak mizojini, çelişik cinsiyetçilik, cinsiyet (erkek olma), yaş ve eğitim düzeyi dahil edilmiştir. Analiz sonuçları, siber mağduriyeti yordamak üzere kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ($F(5, 359) = 11,305$; $p < 0,001$). Buna göre, mizojini ($t = 2,393$; $p < 0,05$) ve yaş ($t = -5,702$; $p < 0,001$) değişkenlerinin, mağduriyet toplam puanlarını anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Buna karşılık, modele dahil edilen cinsiyet ($t = 1,941$; $p = 0,053$), çelişik cinsiyetçilik ($t = -0,819$; $p = 0,413$) ve eğitim düzeyi ($t = -0,502$; $p = 0,616$) değişkenlerinin mağduriyet üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kurulan model, siber mağduriyet puanındaki varyansın %13,6'sını açıklamaktadır. Bağımsız değişkenlerin etkileri katsayı büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde, en güçlü yordayıcı değişkenin yaş olduğu, bunu ise mizojininin izlediği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 7. Siber Şiddeti Meşrulaştırmanın Yordanmasına Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	B'nin	Beta	t	p	s.d.	R ²	F	p
(Sabit)	23,385	3,805		6,145	0,000				
Siber şiddete	4,093	1,625	0,125	2,519	0,012				
Mizojini	0,250	0,031	0,400	7,965	0,000				
Çelişik	-0,023	0,022	-0,050	-1,009	0,314	5,275	0,195	14,435	0,000
Erkek olma	-0,546	1,543	-0,018	-0,354	0,724				
Yaş	-0,096	0,078	-0,062	-1,231	0,219				
Eğitim	1,461	0,649	0,106	2,252	0,025				

Araştırmada, bireylerin siber şiddeti meşrulaştırma eğilimlerini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analize bağımsız değişken olarak mizojini, çelişik cinsiyetçilik, cinsiyet (erkek olma), siber şiddete maruz kalma, yaş ve eğitim düzeyi dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, siber şiddeti meşrulaştırmayı yordamak için kurulan model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(6, 358) = 14,435$; $p < 0,001$). Buna göre, mizojini toplam puanı ($t = 7,965$; $p < 0,001$), siber şiddete maruz kalma ($t = 2,519$; $p < 0,05$) ve eğitim düzeyi ($t = 2,252$; $p < 0,05$) değişkenleri, meşrulaştırma puanlarını anlamlı biçimde yordamaktadır. Modele dahil edilen diğer değişkenlerin –cinsiyet ($t = -0,354$; $p = 0,724$), yaş ($t = -1,231$; $p = 0,219$) ve çelişik cinsiyetçilik ($t = -1,009$; $p = 0,314$)– etkileri ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kurulan model, siber şiddeti meşrulaştırma puanındaki varyansın %19,5'ini açıklamaktadır. Bağımsız değişkenlerin etki düzeyleri karşılaştırıldığında, mizojini en güçlü yordayıcı değişken olarak öne çıkmaktadır. Mizojiniyi sırasıyla siber şiddete maruz kalma ve eğitim düzeyi izlemektedir (Tablo 7).

Tablo 8. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Şiddeti Meşrulaştırma Puanlarının Erkek Evreni'ne Aidiyet Gruplarına Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

Değişkenler	Grup	n	Ortalama	İstatistik test	p	Fark
Siber Zorbalık	Erkek evreni gruplarına ait	11	283,55			
	Terimleri daha önce	230	168,97	$X^2=33,37$	0,00	$2 < 1,3$ ve $3 < 1$
	Erkek evreni gruplarına ait	124	200,10			
Siber Mağduriyet	Erkek evreni gruplarına ait	11	318,64			
	Terimleri daha önce	230	169,11	$X^2=37,53$	0,00	$2 < 1,3$ ve $3 < 1$
	Erkek evreni gruplarına ait	124	196,73			
Siber Şiddeti Meşrulaştırma	Erkek evreni gruplarına ait	11	47,09			
	Terimleri daha önce	230	37,57	$F=1,52$	0,22	
	Erkek evreni gruplarına ait	124	40,07			

X^2 :Kruskal Wallis-H test; F :ANOVA

Araştırmada, bireylerin kendilerini ait hissettikleri Erkek Evreni gruplarına göre siber zorbalık puanları incelendiğinde, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir ($X^2 = 33,37$; $p < 0,05$). Farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını belirlemek amacıyla yapılan Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonuçları, terimleri daha önce duymayan katılımcıların siber zorbalık puanlarının, hem kendilerini Erkek Evreni grubuna ait hissedenlerden hem de herhangi bir gruba ait hissetmeyenlerden anlamlı düzeyde daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, herhangi bir gruba ait hissetmeyen katılımcıların, kendilerini Erkek Evreni'ne ait hisseden bireylere kıyasla daha düşük zorbalık puanlarına sahip oldukları saptanmıştır.

Benzer şekilde, siber mağduriyet puanlarının da bireylerin kendilerini ait hissettikleri gruplara göre anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir ($X^2 = 37,53$; $p < 0,05$). Bonferroni testi sonuçlarına göre, Erkek Evreni terimlerini daha önce duymayan katılımcıların mağduriyet puanları, hem kendilerini Erkek Evreni'ne ait hissedenlerden hem de herhangi bir gruba ait hissetmeyenlerden anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur. Ek olarak, herhangi bir gruba ait

olmadığını belirten bireylerin, kendilerini bir Erkek Evreni grubuna ait hissedenlere göre daha düşük mağduriyet puanlarına sahip oldukları gözlenmiştir.

Buna karşılık, siber şiddeti meşrulaştırma puanları açısından bireylerin Erkek Evreni'ne ait olma durumlarına göre anlamlı bir fark saptanmamıştır (Tablo 8).

4. Tartışma

Bu araştırma, bireylerin mizojini ve cinsiyetçilik düzeylerinin siber şiddet davranışları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla nicel araştırma deseni kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmada elde edilen bulgular, çalışmanın hipotezlerini desteklemekte ve değişkenler arasında beklenen yönde ilişkiler olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada, literatürde siber şiddet davranışlarıyla bağlantılı olduğu düşünülen Erkek Evreni topluluklarına aidiyetin bireylerin siber zorbalık, mağduriyet ve şiddeti meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkileri de incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, büyük oranda lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip, orta gelir grubundaki ve büyükşehirlerde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı aktif olarak çalışan genç yetişkinlerden meydana gelmektedir. Kadın katılımcıların yaş ortalaması erkeklerden kısmen yüksek olmakla birlikte, örneklemin genel yaş ortalaması 30'lu yaşların başındadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, sosyal medya platformlarını düzenli ve aktif biçimde kullandıklarını ve en az bir defa siber şiddete maruz kaldıklarını belirtmektedir. En sık bildirilen çevrim içi şiddet biçimleri arasında hakaret, küfür, ısrarlı takip ve nefret söylemi yer almaktadır. Katılımcılar arasında, doğrudan veya dolaylı biçimde Erkek Evreni topluluklarıyla temas kurduğunu ifade eden kişi sayısı sınırlı olmakla birlikte, bu gruplara dair genel farkındalığın yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun, araştırma formunun söz konusu grupların aktif olduğu platformlarda paylaşılmış olmasından da kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın ilk aşamasında, bireylerin mizojini ve çelişik cinsiyetçilik düzeylerinin yanı sıra bazı sosyodemografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve siber şiddet mağduriyeti) siber şiddet uygulama üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre mizojini düzeyi, erkek cinsiyeti ve yaş değişkenleri siber şiddet uygulama eğilimini anlamlı biçimde yordamaktadır. Siber şiddete maruz kalma ve eğitim düzeyi değişkenlerinin etkileri ise istatistiksel anlamlılık sınırına yakın olmakla birlikte anlamlı bulunmamıştır. Bu değişkenlerin, siber şiddet davranışındaki toplam varyansın %14,9'unu açıkladığı görülmektedir. Bulgular, çelişik cinsiyetçiliğin siber şiddet üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını, buna karşılık mizojini düzeyinin çevrim içi saldırgan davranışların önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Yaş arttıkça siber şiddet eğiliminin azaldığı belirlenmiştir. Yaş değişkeni, siber şiddet uygulama olasılığı üzerinde en güçlü etkiye sahip faktör olarak öne çıkarken, bunu sırasıyla mizojini ve cinsiyet (erkek olma) izlemektedir. Siber şiddete maruz kalma ve eğitim düzeyi değişkenlerinin etkileri ise anlamlılık sınırına yakın olmakla birlikte, istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Bu sonuçlar, araştırmanın temel hipotezlerinin genel olarak desteklendiğini göstermektedir.

Regresyon analizlerinden elde edilen veriler, mizojininin siber şiddet davranışlarını artırıcı yönde etkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, literatürdeki önceki araştırmalarla da paralellik göstermektedir. Çeşitli çalışmalar, mizojini düzeyinin yüksek olduğu bireylerde aktif şiddet eylemlerinin daha sık görüldüğünü vurgulamaktadır. Bu eylemler, .flört şiddeti ve cinsel zorlama (Munsch ve Willer, 2012), cinsel saldırganlık (Leone ve Parrott, 2019), ev içi şiddet ve fiziksel şiddet (Blake ve ark., 2021), çevrim içi taciz, nefret söylemi ve tehdit (Marwick ve Caplan, 2018) gibi farklı biçimlerde kendini gösterebilmektedir. Mevcut araştırmanın bulguları,

siber şiddet ve siber zorbalığın, bu geleneksel şiddet biçimlerinin dijital alandaki uzantısı olarak işlev görebileceğini göstermektedir. Nottbohm'un (2018) çalışması da bu durumu desteklemekte, erkek egemen çevrim içi içeriklere maruz kalmanın, siber mizojini eğilimlerini güçlendirdiğini ve bireylerde dijital saldırgan davranışlara zemin hazırladığını ortaya koymaktadır.

Alanyazın, siber şiddet bağlamında bir zorba-mağdur döngüsünün varlığına işaret etmektedir. Bu döngüye göre, çevrim içi ortamda şiddete maruz kalan bireyler, belirli psikososyal faktörler aracılığıyla zamanla şiddet uygulayıcı rolüne geçebilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008; Li, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004). Azami ve Taremian (2021) tarafından yürütülen çalışma, mağduriyet deneyiminin zorbalık eğilimini artırdığını göstermektedir. Mağduriyetin içselleştirilmesi, bireylerde siber şiddet davranışlarını tetikleyebilmektedir (Francisco ve ark., 2015; Shaikh ve ark., 2020). Elde edilen bulgular, erkek cinsiyetinin siber şiddet eğilimini artırıcı bir faktör olduğunu göstermektedir. Siber şiddete maruz kalmanın siber zorbalık uygulama üzerindeki etkisi ise anlamlılık sınırına yakın olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır; ancak bu değişkenin siber şiddeti meşrulaştırma eğilimini anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Pew Research Center'ın 2021 verilerine göre, erkeklerin %43'ü çevrim içi saldırılara daha sık maruz kalmakta, ancak kadınlar daha ağır nitelikte siber şiddet biçimleriyle karşılaşmaktadır (Vogels, 2021). Azami ve Taremian (2021) da erkek olmanın, özellikle zorba-mağdur döngüsünün önemli bir yordayıcısı olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, araştırma bulguları mizojini düzeyi yüksek bireylerde şiddet eğiliminin arttığını ortaya koymaktadır. Özellikle genç erkek bireylerde mizojinist tutumların bulunması, siber şiddet uygulama olasılığını artırmaktadır. Bu durum, genç bireylerin internet kullanım sıklığı da dikkate alındığında, zorba-mağdur döngüsüne daha kolay dahil olabileceklerini düşündürmektedir.

Bu bulgular, daha önceki çalışmalarla benzer biçimde, mizojininin siber şiddet ve zorbalık uygulanmasını etkileyebilen bir faktör olduğunu göstermektedir (Jane, 2017; Mantilla, 2015). Buna karşılık, çelişik cinsiyetçiliğin etkisi daha karmaşık bir yapı sergilemektedir. Çelişik cinsiyetçilik hem "koruyucu" hem de düşmanca bileşenleri içermesi sebebiyle (Glick ve Fiske, 1996), bazı bağlamlarda şiddeti artırırken bazı durumlarda azaltıcı bir etki gösterebilmektedir. Bu nedenle, çelişik cinsiyetçiliğin şiddet davranışlarına etkisinin dolaylı ve bağlama bağlı olabileceği düşünülmektedir. Glick ve Fiske (2001) bu yapının kadınlara farklı biçimlerde zarar verebildiğini vurgulamıştır. Nitekim çeşitli araştırmalar çelişik cinsiyetçiliğin zorbalıkla ilişkili olduğunu göstermektedir (Carrera-Fernandez ve ark., 2013). Bu çalışmada anlamlı bir etki gözlenmemesi, modeldeki diğer değişkenlerin etkilerinin baskın olmasından veya çelişik cinsiyetçiliğin dolaylı etkilerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla mizojini siber şiddeti daha doğrudan etkilerken, çelişik cinsiyetçilik bağlamsal ve karmaşık bir etki göstermektedir (Agadullina ve ark., 2022; Gutierrez ve Leaper, 2023). Mizojini ve çelişik cinsiyetçiliğin siber şiddet üzerindeki bu farklılaşan etkileri göz önünde bulundurularak, ikinci modelde bu değişkenlerin siber mağduriyet boyutundaki rolleri incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci modelinde, mizojini, çelişik cinsiyetçilik ve sosyodemografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi) siber mağduriyet üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre model genel olarak anlamlı bulunmuş, yalnızca mizojini ve yaş değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılar olarak belirlenmiştir. Bu iki değişken birlikte, mağduriyet varyansının %13,6'sını açıklamaktadır. Bulgulara göre, yaş en güçlü yordayıcı değişken olup yaş arttıkça siber mağduriyet yaşama olasılığı azalmaktadır. Bunu mizojini düzeyi izlemekte, mizojinist eğilimleri yüksek bireylerin siber şiddet mağduriyeti yaşama olasılığı artmaktadır. Bu bulgu, genç bireylerin çevrim içi ortamlarda daha fazla mağduriyet deneyimlediklerine işaret etmekte, yüksek internet kullanım sıklığı ve dijital ortamlardaki daha yoğun etkileşimle açıklanabilir. Ek olarak, mizojininin mağduriyet

üzerindeki etkisi ise kadınlara karşı olumsuz tutumlar taşıyan bireylerin çevrim içi ortamlarda daha fazla tartışma ve provokatif etkileşim sergileyerek hedef haline gelme riskinin artmasıyla ilişkili olabilir. Álvarez-García ve arkadaşları (2015) tarafından yürütülen çalışma, yaş, ebeveyn denetimi, riskli çevrim içi davranışlar, internet kullanım sıklığı ve çevrim dışı mağduriyetin, siber mağduriyet üzerinde etkili faktörler olduğunu göstermektedir. Azami ve Tareman (2021) ise erkek olmanın, geleneksel zorbalığa maruz kalmanın ve bu tür davranışlara katılımın, hem siber zorbalık hem de mağduriyet riskini artırdığını ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmada yalnızca mizojini ve yaş değişkenlerinin anlamlı bulunması, siber mağduriyetin daha çok bireysel tutumlar ve gelişimsel faktörlerle ilişkili bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir. Genç bireylerin daha yoğun internet kullanımı ve çevrim içi etkileşim örüntüleri, mağduriyet riskini artıran önemli faktörler olarak değerlendirilebilir. Mizojininin mağduriyet üzerindeki etkisi ise aynı zamanda şiddet döngüsüne dahil olma olasılığının da bir göstergesi olabilir. Kadınlara karşı olumsuz tutumlar taşıyan bireyler, çevrim içi ortamlarda daha fazla tartışma, çatışma veya provokatif etkileşim sergileyebilmekte, bu durum da hedef haline gelme riskini artırmaktadır. Mizojininin hem uygulama hem de mağduriyet boyutlarıyla ilişkili bulunması, bu tutumların şiddeti meşrulaştırma süreçleriyle de ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmanın üçüncü modelinde, mizojini, çelişik cinsiyetçilik, sosyodemografik değişkenler ve siber şiddete maruz kalmanın, siber şiddeti meşrulaştırma eğilimi üzerindeki etkileri test edilmiştir. Analiz sonuçları, modelin anlamlı olduğunu ve mizojini, siber şiddete maruz kalma ve eğitim düzeyi değişkenlerinin meşrulaştırma eğilimini anlamlı biçimde yordadığını göstermektedir. Bu değişkenler birlikte, meşrulaştırma puanlarındaki varyansın %19,5'ini açıklamaktadır. Sonuçlar, mizojini düzeyinin ve siber şiddete maruz kalmanın şiddeti meşrulaştırma eğilimini anlamlı biçimde artırdığını ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, eğitim düzeyinin de meşrulaştırma eğilimini anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Bulgular, kadınlara yönelik olumsuz ve ayrımcı inançlara sahip bireylerin, şiddeti daha kabul edilebilir bir davranış biçimi olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu bireyler, kimi şiddet biçimlerini haklılaştırmakta ve kimi zaman mağduru sorumlu tutma eğilimi sergilemektedir (Bohner ve ark., 2009). Dolayısıyla mizojini, hem şiddet uygulama hem de şiddeti meşrulaştırma süreçleriyle ilişkili temel bir bilişsel zemin oluşturmaktadır. Bu tür inanç ve tutumlar, toplumsal cinsiyet temelli şiddeti normalleştirmekte ve bireylerin mağduriyet ile uygulama arasında geçiş yapmalarına olanak sağlayan bir psikososyal ortam yaratmaktadır. Üç regresyon modeli bir arada değerlendirildiğinde, mizojininin her üç bağımlı değişkeni de anlamlı biçimde yordayan tek değişken olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, mizojininin etki büyüklüğü modeller arasında belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Meşrulaştırma modelinde mizojini en güçlü etkiye sahipken ($\beta = 0,400$), uygulama ($\beta = 0,146$) ve mağduriyet ($\beta = 0,124$) modellerinde daha düşük düzeyde bir etki göstermektedir. Bu örüntü, mizojinist tutumların doğrudan şiddet davranışından ziyade öncelikli olarak şiddeti meşru ve kabul edilebilir gören bir bilişsel çerçevenin oluşumunda etkili olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla mizojini, dijital şiddetin hem doğrudan hem de dolaylı bir belirleyicisi olarak işlev görmektedir, şiddeti meşrulaştıran inançları güçlendirerek şiddet davranışlarının ortaya çıkması için elverişli bir zemin hazırlamaktadır.

Mevcut araştırmanın bulguları, siber şiddete maruz kalan bireylerin şiddeti meşrulaştırma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Literatürde, uygulayıcı-mağdur döngüsünde içselleştirmenin önemli bir rol üstlendiği vurgulanmaktadır (Francisco ve ark., 2015; Shaikh ve ark., 2020). Bu döngüde birey, maruz kaldığı şiddeti yalnızca dışsal bir olay olarak değil, kendi benlik algısına yerleşmiş bir deneyim olarak değerlendirmekte ve zamanla bu durumu rasyonelleştirme eğilimi geliştirebilmektedir.

Bandura'nın (1990) Ahlaki Ayrışma kuramı, bireylerin olumsuz davranışları ahlaki çerçeveden kopararak rasyonelleştirebildiğini öne sürmektedir. Siber şiddete maruz kalan bireyler bu deneyimi içselleştirerek söz konusu eylemleri meşru ya da tolere edilebilir görmeye başlayabilir, deneyimi “hak edilmiş” veya “abartılmaması gereken” bir durum olarak çerçeveleyerek bilişsel uyumsuzluğu azaltma yoluna gidebilirler. Bu bağlamda maruz kalma, yalnızca bir mağduriyet deneyimi değil, aynı zamanda şiddeti meşrulaştıran bilişsel bir zemin olarak da işlev görebilmektedir. Bu tür bir savunma mekanizması, özellikle sosyal medya gibi herkesin hedef hâline gelebileceği ortamlarda yaygınlaşabilmekte ve mağduru çaresizlik hissini azaltma ile kontrol algısını yeniden kazanma çabasıyla ilişkili olabilmektedir. Birey, içinde bulunduğu durumu anlamlandırma ve duygusal dengesini koruma amacıyla, kimi zaman şiddeti meşrulaştırıcı düşünce kalıplarına başvurabilmektedir. Bu çerçevede, mağdur kendi bilişsel uyumsuzluğunu azaltmak için “mağduru suçlama” ya da “şiddeti tolere edilebilir görme” eğilimi gösterebilmektedir.

Araştırmanın son bölümünde, katılımcıların Erkek Evreni gruplarına aidiyet durumları incelenmiştir. Katılımcılardan 11 kişi farklı Erkek Evreni topluluklarına üye olduğunu belirtmiştir. 230 kişi bu grupları daha önce hiç duymadığını, 124 kişi ise herhangi bir gruba ait olmadığını ifade etmiştir. 11 katılımcının aktif biçimde kadın düşmanı bir gruba üye olması ve 124 katılımcının bu kavramlara aşina bulunması, Erkek Evreni'nin Türkiye'de çevrim içi görünürlüğünün olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, bu gruplara üye olan veya bu grupları tanıyan bireylerin, terimlere aşina olmayan katılımcılara kıyasla daha yüksek düzeyde siber şiddet uygulama ve siber mağduriyet deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, gruplar arasında siber şiddeti meşrulaştırma açısından anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bu sonucun, özellikle örneklemde aktif grup üyesi sayısının sınırlı (n=11) olmasıyla ilişkili olabileceği ve bu nedenle genellenebilirliğin kısıtlı olduğu düşünülmektedir.

Erkek Evreni, kadınlara yönelik ayrımcı, küçümseyici ve şiddeti haklı gören söylemleri benimseyen çevrim içi topluluklardan oluşmaktadır (Dewey, 2014). Uluslararası literatürde uzun süredir incelenmekte olan bu olguya yönelik Türkiye'deki çalışmalar ise görece daha yenidir. Bu topluluklar, kadınların toplumsal rollerini kalıplaştırmakta ve bu rollerin dışına çıkan kadınları suçlayıcı ve damgalayıcı söylemlerle hedef almaktadır. Bu ideolojik çerçevede, şiddet “haklı” ve “gerekli” bir araç olarak sunulmakta, üyeler arasında kadın düşmanı söylemler giderek radikalleşmektedir. Bazı durumlarda, kadına yönelik zarar verici görüşler bilimsel verilerin çarpıtılmasıyla meşrulaştırılmaktadır. Bu süreç, kadına yönelik şiddetin normalleşmesine ve kimi zaman teşvik edilmesine zemin hazırlamaktadır. İncel bireylerin uzun süreli reddedilme, sosyal dışlanma, yalnızlık ve özgüven eksikliği gibi deneyimleri, bu tür gruplardaki radikalleşme sürecini etkileyebilmektedir (Regehr, 2022; Tietjen ve Tirkkonen, 2023).

Kadına yönelik çevrim içi şiddet bağlamında, Türkiye'deki yasal çerçevenin siber şiddetle mücadeledeki rolü de tartışılmalıdır. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet biçimlerini kapsamakta ve şiddet mağdurlarına yönelik koruyucu tedbirler öngörmektedir (6284 Sayılı Kanun, 2012). Ancak kanunun dijital ortamlarda gerçekleşen şiddet biçimlerini yeterince kapsayıp kapsamadığı tartışılmalıdır. Öte yandan, Türkiye'nin 2021 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesi, kadına yönelik şiddetle mücadelenin hukuki zeminini önemli ölçüde zayıflattığına yönelik ciddi endişelere yol açmıştır (Önal ve ark., 2024). Önal ve arkadaşlarının (2024) çalışması, sözleşmeden çekilme sürecinin ardından şüpheli kadın ölümlerinde belirgin bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, mevcut araştırmanın bulguları da göz önünde bulundurulduğunda, mizojinist tutumların dijital şiddet davranışlarını beslemesinin yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda yasal ve kurumsal boşluklarla da

ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, yasal düzenlemelerin siber şiddet ve dijital mizojini gibi çağdaş şiddet biçimlerini de kapsayacak şekilde güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, mizojini ile siber şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymakta, mizojinist tutumların siber şiddet uygulama, siber mağduriyet yaşama ve siber şiddeti meşrulaştırma eğilimlerini artırdığını göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre, mizojini düzeyi yüksek bireyler dijital ortamda daha sık şiddet davranışı sergilemekte, daha fazla mağduriyet yaşamakta ve şiddeti daha yüksek oranda meşrulaştırmaktadır. Ayrıca, kadınlara yönelik düşmanca inanç ve tutumların, özellikle belirli sosyodemografik değişkenlerle (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çevrim içi deneyimler) birleştiğinde, siber şiddetin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı saptanmıştır. Bununla birlikte, daha önce siber şiddete maruz kalmış bireylerin şiddeti meşrulaştırma eğilimlerinin yüksek olduğu görülmekte olup bu durum, mağduriyet deneyiminin şiddet davranışını doğrudan değil, meşrulaştırma süreçleri aracılığıyla dolaylı biçimde besleyebileceğine işaret etmektedir. Bu bulgu, literatürde sıklıkla vurgulanan mağdur-uygulayıcı döngüsünü desteklemektedir. Özellikle Incel topluluklarına mensup bireylerin yaşadıkları reddedilme, yalnızlık ve mağduriyet deneyimlerinin, bu döngü içerisinde şiddet davranışlarını tetikleyebileceği düşünülmektedir. Ancak bu noktada, kendini Incel olarak tanımlayan her bireyin şiddet eğilimi göstermediği ve bu kişilerin tek yönlü olarak şiddet yanlısı biçimde etiketlenmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Elde edilen sonuçlar, mizojini düzeyi yüksek bireylerin dijital ortamda çeşitli şiddet biçimlerine daha yatkın olduklarını göstermektedir. Bu durum, mizojinist düşünce yapılarının çevrim içi platformlarda da görünür hale geldiğini ve dijital şiddetin ideolojik bir zeminle beslendiğini ortaya koymaktadır. Sonuçların yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, bu çalışmada ele alınan siber şiddet davranışlarının, hedef kişilerin cinsiyetlerinden bağımsız şekilde değerlendirilmiş olmasıdır. Bulgular genel şiddet içerikli davranışlara odaklanmakta olup, kadınlara yönelmiş özel bir şiddet biçimini ayrı olarak incelememektedir. Bununla birlikte, mizojini düzeyi yüksek bireylerin, kadınlara yönelik olmasa dahi siber şiddet davranışlarını daha sık sergiledikleri görülmektedir.

Bu çalışmanın önemi kadar bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Özellikle Erkek Evreni topluluklarının şiddetle ilişkili tutumların gelişiminde etkili olabileceği öngörülse de, bu gruplara üye olduğunu belirten katılımcı sayısının (n=11) oldukça sınırlı olması, bu alt grup özelinde yapılan istatistiksel karşılaştırmaların temsil gücünü zayıflatmaktadır. Dolayısıyla, Erkek Evreni üyeliğine ilişkin elde edilen bulgular genellenebilir kesin hükümlerden ziyade, literatüre yön verecek “öncü bulgular” olarak yorumlanmalıdır. Mizojini düzeyi yüksek bireylerin çevrim içi şiddet davranışlarına ilişkin öznel deneyimlerinin, motivasyonlarının ve anlam dünyalarının derinlemesine incelenmesi, nicel bulguların daha bütüncül biçimde yorumlanmasına katkı sağlayacaktır. Bir diğer sınırlılık olarak, araştırma kapsamında siber şiddet, kullanılan ölçekte yer alan tüm alt türleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Ancak mizojini ile siber şiddet arasındaki ilişkinin, şiddetin türüne göre farklılaşabileceği düşünülmektedir. Bunlara ek olarak, araştırmada Erkek Evreni üyeliği yalnızca katılımcıların öz bildirimine dayandığından, bu gruplara gerçek aidiyetin nesnel biçimde doğrulanması mümkün olmamıştır.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, anti-feminist veya kadın karşıtı gruplara aidiyet hisseden bireylerin motivasyonlarını, kimlik oluşum süreçlerini ve toplumsal deneyimlerini anlamaya odaklanılması önerilmektedir. Özellikle Incel bireylere yönelik dışlayıcı yaklaşımların toplumsal kutuplaşmayı artırma riski taşıdığı göz önünde bulundurularak, bu gruplara yönelik kapsayıcı ve açıklayıcı yaklaşımların benimsenmesi önem arz etmektedir. Bu

doğrultuda, sonraki araştırmalarda Erkek Evreni topluluklarına üye bireylerle nitel görüşmelerin (derinlemesine mülakat vb.) gerçekleştirilmesi alana önemli katkı sağlayacaktır. Ek olarak, mevcut araştırmanın ağırlıklı olarak lisans ve üzeri eğitim düzeyindeki, büyükşehirlerde yaşayan katılımcılarla yürütölmüş olması göz önünde bulundurulduğunda, farklı eğitim düzeylerinden, farklı yaş gruplarından ve kırsal bölgelerden bireyleri kapsayan karşılaştırmalı çalışmaların yapılması bulguların genellenebilirliğini artıracaktır. Bunun yanı sıra, dijital taciz, tehdit, ifşa veya çevrim içi damgalama gibi belirli şiddet biçimlerinin mizojini ile ilişkisinin ayrı ayrı ele alınması önerilmektedir. Son olarak, bu çalışmanın bulguları, siber şiddeti meşrulaştırmanın, mizojini ile siber şiddet davranışları arasındaki ilişkide aracı bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Gelecek araştırmalarda, meşrulaştırmanın veya benzer bilişsel değişkenlerin aracılık etkilerinin test edilmesi, dijital şiddetin psikososyal dinamiklerini anlamada önemli katkılar sağlayacaktır.

Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Approval Certificate: İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 07.06.2022 tarih ve 2022/233 sayılı yazısı ile etik açıdan uygun görölmüştür. / *It was deemed ethically appropriate with the letter dated 07.06.2022 and numbered 2022/233 of İstanbul University Rectorate Ethics Committee.*

Etik Beyanı/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / *It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used as references are listed in the bibliography.*

Etik Bildirim/Ethics Notification: info@esosder.org Bu alışma, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Tunç DEMİRCAN'ın üstlendiği " Bireylerin Mizojini Düzeyleri ile Problemlili Siber Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı "Doktora Tezi" alışmasından türetilmiştir. Orijinal alışma İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 07.06.2022 tarihinde, 2022/233 numaralı kararı ile onaylanmıştır. / *This study is derived from the doctoral dissertation entitled "Examination of the Relationship Between Individuals' Misogyny Levels and Problematic Online Behaviors" supervised by Assist. Prof. Dr. Yusuf Tunç DEMİRCAN. The original study was approved by the İstanbul University–Cerrahpaşa Social and Human Sciences Research Ethics Committee on 07.06.2022 with decision number 2022/233.*

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Declaration of the contribution rate of the researchers: Birinci yazar % 60 ikinci yazar % 40 oranında katkı sağlamıştır. / *The first author contributed 60%, the second author 40%*

ıkar atışması Beyanı/ Declaration of conflict of interest: Bu alışmada herhangi bir potansiyel çıkar atışması bulunmamaktadır. / *There is no potential conflict of interest in this study.*

Yapay Zekâ Kullanımı /Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / *No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.*

Kaynakça

- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012, 20 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 28239). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>
- Agadullina, E., Lovakov, A., Balezina, M. ve Gulevich, O. A. (2022). Ambivalent sexism and violence toward women: A meta-analysis. *European Journal of Social Psychology, 52*(5-6), 819-859. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2855>
- Álvarez-García, D., Núñez Pérez, J. C., Dobarro González, A. ve Rodríguez Pérez, C. (2015). Risk factors associated with cybervictimization in adolescence. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 15*(3), 226-235. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2015.03.002>
- Azami, M. S. ve Taremian, F. (2021). Risk factors associated with cyberbullying, cybervictimization, and cyberbullying-victimization in Iran's high school students. *Iranian Journal of Psychiatry, 16*(3), 343-352. <https://doi.org/10.18502/ijps.v16i3.6261>
- Bandura, A. (1990). Mechanisms of moral disengagement. W. Reich (Ed.), *Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind* içinde (ss. 161-191). Cambridge University Press.
- Banet-Weiser, S. ve Miltner, K. M. (2016). #MasculinitySoFragile: Culture, structure, and networked misogyny. *Feminist Media Studies, 16*(1), 171-174. <https://doi.org/10.1080/14680777.2016.1120490>
- Barker, K. ve Jurasz, O. (2019). *Online misogyny as a hate crime. A challenge for legal regulation?* Routledge.
- Bemiller, M. L. ve Schneider, R. Z. (2010). It's not just a joke. *Sociological Spectrum, 30*(4), 459-479. <https://doi.org/10.1080/02732171003641040>
- Bhat, C. S. (2008). Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance and Counselling, 18*(1), 53-66. <https://doi.org/10.1375/ajgc.18.1.53>
- Blackwell, L., Chen, T., Schoenebeck, S. ve Lampe, C. (2018). When online harassment is perceived as justified. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media, 12*(1). <https://doi.org/10.1609/icwsm.v12i1.15036>
- Blake, K. R., O'Dean, S. M., Lian, J. ve Denson, T. F. (2021). Misogynistic tweets correlate with violence against women. *Psychological Science, 32*(3), 315-325. <https://doi.org/10.1177/0956797620968529>
- Bohner, G., Eyssel, F., Pina, A., Siebler, F. ve Viki, G. T. (2009). Rape myth acceptance: Cognitive, affective and behavioural effects of beliefs that blame the victim and exonerate the perpetrator. M. Horvath ve J. Brown (Eds.), *Rape: Challenging contemporary thinking* içinde (ss. 17-45). Willan Publishing.
- Borrajo, E., Gamez-Guadix, M. ve Calvete, E. (2015). Justification beliefs of violence, myths about love and cyber dating abuse. *Psicothema, 27*(4), 327-333. <https://doi.org/10.7334/psicothema2015.59>
- Bottino, S. M., Bottino, C. M., Regina, C. G., Correia, A. V. ve Ribeiro, W. S. (2015). Cyberbullying and adolescent mental health: systematic review. *Cadernos de Saude Publica, 31*(3), 463-475. <https://doi.org/10.1590/0102-311X00036114>

- Bozkur, B., Gündoğdu, M. ve Uzun, B. (2019, 19-22 Haziran). Mizojini Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması [Bildiri sunumu]. *VIIIth International Eurasian Educational Research Congress*, Ankara, Türkiye.
- Cagirkan, B. (2021). Cyberbullying among Turkish high school students. *Scandinavian Journal of Psychology*, 62(3), 355-367. <https://doi.org/10.1111/sjop.12720>
- Calvete, E. (2008). Justification of violence and grandiosity schemas as predictors of antisocial behavior in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1083-1095. <https://doi.org/10.1007/s10802-008-9229-5>
- Carrera-Fernandez, M.-V., Lameiras-Fernandez, M., Rodriguez-Castro, Y., ve Vallejo-Medina, P. (2013). Bullying among Spanish secondary education students: The role of gender traits, sexism, and homophobia. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(14), 2915-2940. <https://doi.org/10.1177/0886260513488695>
- Chalk A. (2018). *Safety Net: Cyberbullying's impact on young people's mental health inquiry report*. Young Minds. https://www.alexchalk.com/sites/www.alexchalk.com/files/2018-04/pcr144a_social_media_cyberbullying_inquiry_summary_report.pdf.
- Cheeseborough, T., Overstreet, N. ve Ward, L. M. (2020). Interpersonal sexual objectification, Jezebel Stereotype Endorsement, and justification of intimate partner violence toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 44(2), 203-216. <https://doi.org/10.1177/0361684319896345>
- Citron, D. (2014). *Hate crimes in cyberspace*. Harvard University Press.
- Code, L. (2002). *Encyclopedia of feminist theories*. Routledge.
- Dewey, C. (2014). Inside the “manosphere” that inspired Santa Barbara shooter Elliot Rodger. <https://wapo.st/2ORwu20>.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Fairbairn, J. (2015). “Rape threats and revenge porn: Defining sexual violence in the digital age.” J. Bailey ve V. Steeves (Ed). *EGirls, ECitizens* (ss. 229-252) içinde. University of Ottawa Press.
- Farrell, T., Fernandez, M., Novotny, J. ve Alani, H. (2019). Exploring Misogyny across the Manosphere in Reddit. *Proceedings of the 10th ACM Conference on Web Science - WebSci '19*.
- Flood, M. (2004). Backlash: Angry men's movements. In *The battle and backlash rage on: Why feminism cannot be obsolete*. Xlibris Press, 261-278.
- Flood, M. ve Pease, B. (2009). Factors influencing attitudes to violence against women. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10(2), 125-142. <https://doi.org/10.1177/152483800933413>
- Francisco, S. M., Simao, A. M. V., Ferreira, P. C. ve das Dores Martins, M. J. (2015). Cyberbullying: The hidden side of college students. *Computers in Human Behavior*, 43, 167-182. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.10.045>
- Ging, D. (2017). Alphas, betas, and Incels: Theorizing the masculinities of the manosphere. *Men and Masculinities*, 22(4), 638-657. <https://doi.org/10.1177/1097184X17706401>

- Ging, D. ve Siapera, E. (2018). Special issue on online misogyny. *Feminist Media Studies*, 18(4), 515-524. <https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1447345>
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109-118. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>
- Grover, S. ve Raju, V. V. (2023). Cyberbullying: A Narrative Review. *Journal of Mental Health and Human Behaviour*, 28(1), 17-26. https://doi.org/10.4103/jmhbb.jmhbb_47_22
- Gutierrez, B. C. ve Leaper, C. (2023). Linking ambivalent sexism to violence-against-women attitudes and behaviors: A three-level meta-analytic review. *Sexuality & Culture*, 28(1). <https://doi.org/10.1007/s12119-023-10127-6>
- Hajjar, L. (2004). Religion, state power, and domestic violence in Muslim societies: A framework for comparative analysis. *Law & Social Inquiry*, 29(1), 1-38. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2004.tb00329.x>
- Hinduja, S. ve Patchin J. W. (2008) Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-56. <https://doi.org/10.1080/01639620701457816>
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2019). Connecting adolescent suicide to the severity of bullying and cyberbullying. *Journal of School Violence*, 18(3), 333-346. <https://doi.org/10.1177/1054773818819627>
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2021). Digital dating abuse among a national sample of U.S. youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23-24), 11088-11108. <https://doi.org/10.1177/0886260519897344>
- Hines, A. (2019). *How many bones would you break to get laid?* <https://www.thecut.com/2019/05/inceplastic-surgery.html>
- Huesmann, L. R. ve Guerra, N. G. (1997). Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 408-419. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.72.2.408>
- Hunt, K. E., Robinson, L. E., Valido, A., Espelage, D. L. ve Hong, J. S. (2022). Teen dating violence victimization: Associations among peer justification, attitudes toward gender inequality, sexual activity, and peer victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9-10), 5914-5936. <https://doi.org/10.1177/08862605221085015>
- Jane, E. A. (2014). "Your a ugly, whorish, slut 'understanding E-Bile." *Feminist Media Studies* 14(4), 531-546. <https://doi.org/10.1080/14680777.2012.741073>
- Jane, E. A. (2017). Systemic misogyny exposed: Translating rape-gish from the manosphere with a random rape threat generator. *International Journal of Cultural Studies*, 21(6), 661-680. <https://doi.org/10.1177/1367877917734042>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. ve Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Kramarae, C. (2000). *Routledge international encyclopedia of women*. Routledge.

- Lenhart, A., Ybarra, M. Y., Zickuhr, K. ve Price-Feeney, M. (2016). *Online harassment, digital abuse, and cyberstalking in America*. New York: Data & Society Research Institute.
- Leone, R. M. ve Parrott, D. J. (2019). Misogynistic peers, masculinity, and bystander intervention for sexual aggression: Is it really just “locker-room talk?” Erratum. *Aggressive Behavior*, 45(5), 582. <https://doi.org/10.1002/ab.21795>
- Lewis, R., Rowe, M. ve Wiper, C. (2017). Online abuse of feminists as an emerging form of violence against women and girls. *The British Journal of Criminology*, 57(6), 1462-1481. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw073>
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777-1791. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2005.10.005>
- Lys, A. E., Studzinska, A., Bargiel-Matusiewicz, K., Nyul, B. ve Folkierska-Zukowska, M. (2022). Myths concerning sexual violence toward women in Poland, Hungary, and Norway in the context of system justification theory: the role of beliefs in the biological origins of gender differences and ambivalent sexism. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(17-18), NP16647-NP16669. <https://doi.org/10.1177/08862605211023487>
- Magil, K. (2008). *Justifications for violence*. *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict* (ss. 1085-1097) içinde. Elsevier.
- Mantilla, K. (2015). Gendertrolling: Misogyny adapts to new media. *Feminist Studies*, 39(2), 563-570. <https://doi.org/10.1353/fem.2013.0039>
- Marwick, A. E. ve Caplan, R. (2018). Drinking male tears: Language, the manosphere, and networked harassment. *Feminist Media Studies*, 18(4). <https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1450568>
- Mattheis, A. A. ve Waltman, M. S. (2020). Gendered hate online. *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*, 1-5. <https://doi.org/10.1002/9781119429128.iegmc019>
- Mikołajczak, M. ve Pietrzak, J. (2014). Ambivalent sexism and religion: Connected through values. *Sex Roles*, 70(9-10), 387-399. <https://doi.org/10.1007/s11199-014-0379-3>
- Munoz-Rivas, M. J., Gamez-Guadix, M., Graña, J. L. ve Fernandez, L. (2010). Violencia en el noviazgo y consumo de alcohol y drogas ilegales entre jóvenes españoles [Relationship between dating violence and use of alcohol and illegal drugs in Spanish adolescents and young adults]. *Adicciones*, 22, 125-134. <https://doi.org/10.20882/adicciones.201>
- Munoz-Rivas, M. J., Grana Gomez, J. L., O’Leary, K. D. ve Gonzalez Lozano, P. (2007). Aggression in adolescent dating relationships: Prevalence, justification, and health consequences. *Journal of Adolescent Health*, 40, 298-304. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2006.11.137>
- Munsch, C. L. ve Willer, R. (2012). The role of gender identity threat in perceptions of date rape and sexual coercion. *Violence Against Women*, 18(10), 1125-1146. <https://doi.org/10.1177/1077801212465151>
- Musharraf, S. ve Anis-ul-Haque, M. (2018). Impact of cyber aggression and cyber victimization on mental health and wellbeing of Pakistani young adults: The moderating role of gender. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 27(9), 942-958. <https://doi.org/10.1080/10926771.2017.1422838>
- Nadim, M. ve Fladmoe, A. (2021). Silencing women? Gender and online harassment. *Social Science Computer Review*, 39(2), 245-258. <https://doi.org/10.1177/0894439319865518>

- Nottbohm, A. (2018). Situational and dispositional predictors of online misogynistic behavior (Yüksek Lisans Tezi). California State University.
- O'Keefe, M. (1997). Predictors of dating violence among high school students. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 546-568. <https://doi.org/10.1177/088626097012004005>
- Önal, F. G. ve Marangoz, B. (2024). The Impact of Turkey's Withdrawal From the Istanbul Convention on Suspicious Female Deaths and Femicides. *Omega*, 302228241271702. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/00302228241271702>
- Poland, B. (2016). *Haters harassment, abuse, and violence online*. Potomac Books.
- Regehr, K. (2022). In(cel)doctrination: How technologically facilitated misogyny moves violence off screens and on to streets. *New Media & Society* 24(1), 138-155. <https://doi.org/10.1177/1461444820959019>
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Schmitz, R. M. ve Kazyak, E. (2016). Masculinities in cyberspace: An analysis of portrayals of manhood in Men's Rights Activist websites. *Social Sciences*, 5(2), 18. <https://doi.org/10.3390/socsci5020018>
- Schoenbaum, N. (2024). Misogyny and politics of womanhood. *American Journal of Law and Equality*, 4, 462-497. https://doi.org/10.1162/ajle_a_00066
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change a feminist analysis of honor killings in rural Turkey. *Violence Against Women* 7(9), 964-998. <https://doi.org/10.1177/10778010122182866>
- Shaikh, F. B., Rehman, M. ve Amin, A. (2020). Cyberbullying: A systematic literature review to identify the factors impelling university students towards cyberbullying. *Ieee Access*, 8, 148031-148051. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3015669>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 49(4), 376-385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Smokowski, P. R. ve Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children and Schools*, 27(2), 101-109. <https://doi.org/10.1093/cs/27.2.101>
- Storm, P. S. ve Storm, R. D. (2005). Cyberbullying by adolescents: A preliminary assessment. *The Educational Forum*, 70, 21-32. <https://doi.org/10.1080/00131720508984869>
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review* 20(3), 571-610. <https://doi.org/10.2307/258788>
- Summers, A. (2012). *The misogyny factor*. Newsouth.
- Suk, J. C. (2023). *After misogyny. How the law fails women and what to do about it*. University of California Press.
- Tietjen, R. R. ve Tirkkonen, S. K. (2023). The rage of lonely men: Loneliness and misogyny in the online movement of "involuntary celibates" (incels). *Topoi*, 42(5), 1229-1241. <https://doi.org/10.1007/s11245-023-09921-6>

- Topcu, C. ve Erdur Baker, Ö. (2018). RCBI-II: The second revision of the Revised Cyber Bullying Inventory. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 51(1), 32-41. <https://doi.org/10.1080/07481756.2017.1395705>
- Turan, S. G. ve Dilmen, N. E. (2016). Bilişim okuryazarlığı bağlamında siber şiddetin meşrulaştırılması. *Yeni Symposium*, 54(3), 25-29. <https://doi.org/10.5455/NYS.2016006>
- UN Women. (2025). *FAQs: Digital abuse, trolling, stalking, and other forms of technology-facilitated violence against women*. <https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/digital-abuse-trolling-stalking-and-other-forms-of-technology-facilitated-violence-against-women>
- Vaillancourt, T., Faris, R. ve Mishna, F. (2017). Cyberbullying in children and youth: Implications for health and clinical practice. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne de Psychiatrie*, 62(6), 368-373. <https://doi.org/10.1177/0706743716684791>
- Vidgen, B., Margetts, H. ve Harris, A. (2019). *How much online abuse is there*. Alan Turing Institute. https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2019-11/online_abuse_prevalence_full_24.11.2019_-_formatted_0.pdf
- Vismara, M., Girone, N., Conti, D., Nicolini, G. ve Dell'Osso, B. (2022). The current status of Cyberbullying research: A short review of the literature. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 46, 101152. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2022.101152>
- Vogels, E. (2021). *The state of online harassment*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet/2021/01/13/the-state-of-online-harassment/>
- Wang, W., Xie, X., Wang, X., Lei, L., Hu, Q. ve Jiang, S. (2019). Cyberbullying and depression among Chinese college students: A moderated mediation model of social anxiety and neuroticism. *Journal of affective disorders*, 256, 54-61. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.05.061>
- We Are Social. (2021). *Digital 2021: Turkey*. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey?rq=turkey>
- Women's Media Center. (2016). *WMC Speech Project. Online abuse 101*. <https://womensmediacenter.com/speech-project/online-abuse-101>
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Detay Yayıncılık.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x>
- Yoon, Y., Lee, J. O., Cho, J., Bello, M. S., Khoddam, R., Riggs, N. R. ve Leventhal, A. M. (2019). Association of cyberbullying involvement with subsequent substance use among adolescents. *The Journal of Adolescent Health: Official Publication of the Society for Adolescent Medicine*, 65(5), 613-620. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.05.006>
- Zafar, S., Saleem, S. ve Farooq, N. (2021). Prevalence of cyberbullying victimization among Pakistani youth. *Technology in Society*, 65, 101577. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101577>